

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕХНОЛОГІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ: ЗАГАЛЬНИЙ ПІДХІД

Наталія Кот
Київ

В статті йдеться про загальні підходи до створення еколого-педагогічних технологій в різних вікових групах дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: еколого-педагогічні технології, екологічне виховання, екологічні заняття, цикли спостережень.

Ефективність екологічного виховання дошкільників залежить від створення і правильного використання розвивального екологічного середовища, а також від систематичної роботи з дітьми. Їх розвиток і підвищення рівня екологічної вихованості можливий в результаті створення технологій для всіх вікових груп і впровадження їх в педагогічний процес дошкільного навчального закладу.

Екологічна технологія – це система екологічного виховання, яка містить в собі ряд взаємопов'язаних і детально описаних заходів, спланованих на весь навчальний рік. Технологія – це методичне забезпечення програми, яка реалізує її головні ідеї і положення. В результаті використання технологій підвищується рівень екологічної вихованості дітей, що виявляється за допомогою спеціального діагностичного обстеження.

До однієї і тієї ж програми може бути розроблено декілька технологій, які розрізняються між собою змістом і характером конкретних педагогічних заходів, їх поєднанням протягом навчального року, але які обов'язково реалізують провідні ідеї програми.

Так в програмі «Дитина» (наукові керівники Проскура О., Кочина Л. П., Кузьменко В. У., Кудикіна Н. В., - Київ, 2012 рік, автори розділу «Віконечко в природу» Тарасенко Г. С., Коваль Н. С.) створені і експериментально апробовані технології екологічного виховання дітей в кожній віковій групі

дитячого садка. Всі разом вони представляють собою методичну систему екологічного виховання дошкільників від 2-х до 7-ми років.

В чинно діючій програмі «Дитина» зміст побудований за сезонами, більше уваги приділено пізнавальним діям (практичним, сенсорним, дослідницьким), якими повинні оволодіти діти в процесі екологічного виховання.

Важливою особливістю структури програми «Дитина» є введення показників засвоєння змісту знань про природу по кожній віковій групі.

Педагоги дошкільних закладів можуть створити до цієї програми варіанти своїх технологій з урахуванням специфіки конкретного дошкільного навчального закладу (соціальних умов, природного оточення).

Загальна спрямованість представлених технологій, як системи еколого-педагогічної роботи з дітьми в кожній віковій групі, заключається в наступному:

- орієнтація на широке використання безпосереднього природного оточення дошкільників, розвивального екологічного середовища, створеного в ДНЗ; на поглиблене ознайомлення дітей з тими рослинами і тваринами, з якими вони знаходяться в контакті протягом всього навчального року;

- організація регулярної і різноманітної діяльності дітей в зеленій зоні дошкільного закладу: пізнавальної (проведення циклів спостережень), практичної (створення і підтримка необхідних умов для живих істот), природоохоронної (зимова підгодівля птахів, акції на захист природних об'єктів), діяльності спілкування (емоційно-доброзичливої взаємодії з живими істотами), зображувальної (ізодіяльність, гра, конструювання);

- широке використання спеціально підібраної дитячої художньо-пізнавальної літератури, зміст якої поєднується із змістом інших видів діяльності і поглиблене знайомство дітей (протягом року) з творами окремих авторів, які яскраво відображають події в природі, служать прикладом любові до природи, глибокого її пізнання і творчого відображення;

– спільна творча діяльність вихователя з дітьми: створення і використання саморобних книжок, альбомів на основі вражень від літературних творів і спостережень за природою;

– систематичне ознайомлення дітей всіх вікових груп з сезонними явищами природи, вирощування в зимово-весняний період овочевих і квіткових культур, регулярні спостереження за ростом рослин, відображення спостережень в календарях природи;

– регулярне включення ігрової діяльності, ігрових навчальних ситуацій в систему еколого-педагогічних заходів у всіх групах;

– оптимальне співвідношення і поєднання педагогічних заходів в повсякденному житті з різними типами занять, дозвіллям, святами, прогулянками в природу, які викликають яскравий емоційний відгук дітей.

Особливістю будь-якої технології є планування: заходи, які в неї включені, сплановані на весь навчальний рік. Вихідними в цьому процесі є сезонні зміни в природі, які визначають зміст всіх видів діяльності та еколого - педагогічних заходів. Саме тому час проведення багатьох заходів в технологіях передбачено: цикли спостережень за рослинами, які квітують, можливі лише в теплу пору року, за первоцвітами-ранньою весною; цикл спостережень за ялиною доцільним буде в передноворічний час і в поєднанні з акцією в її захист; цикл спостережень за птахами (декоративними, дикими) бажано поєднувати з зимовою підгодівлею їх, створюючи хороші умови для спостережень. Розгляд картин, читання літературних творів мають доповнювати і збагачувати враження дітей, які були одержані під час спостережень за живою природою. При такому плануванні і поєднанні заходів технологія будь-якої вікової групи наближається до оптимального варіанту.

Є ще одна особливість побудови екологічних технологій – детальний методичний опис заходів (має бути мета, матеріали, спосіб організації дітей, детальний сценарій).

Така побудова педагогічної технології забезпечує правильне розуміння її вихователями і масове відтворення в практиці дошкільних навчальних закладів, які знаходяться в різних природничо-соціальних умовах.

Екологічне виховання дітей молодшого дошкільного віку.

Успіх в екологічному вихованні 3-х річних малюків забезпечується перш за все розумінням вихователя їх психофізіологічних особливостей. Діти цього віку всьому вірять і дуже безпосередні, легко включаються в спільну з дорослими практичну діяльність, емоційно реагують на його тон, добре повторюють за ним слова і дії.

Мета молодшого дошкільного віку-закласти перші орієнтири в світі природи, в світі рослин і тварин як живих істот, забезпечити розуміння перших зв'язків в природі, розуміння необхідності одного - двох умов для їх життя.

Головним фактором в інтелектуальному розвитку дитини цього віку є конкретний образ предмета, дії з ним. Слова повинні йти за ними – тоді ситуація в цілому стає зрозумілою малюку та засвоюється ним. Отже, провідними видами діяльності в екологічному вихованні молодших дошкільників є повторювальні сенсорні обстеження предметів, об'єктів природи і практична маніпуляція з ними. Все, що можна дати дітям в руки, пропонується їм для обстеження, в яке вихователь включає як можна більше органів чуття. Діти беруть в руки натуральні овочі, фрукти, гладять, розглядають їх всіма сенсорними способами. Кожне обстеження вихователь озвучує словом, просить дітей повторити за ним.

Важливу роль в розумінні малюками об'єктів природи мають практичні моделюючі дії, коли вихователь зображує руками форму, розмір, висоту або довжину об'єктів природи: «малює» в повітрі круглий помідор, яблуко, довгу морквинку, великий круглий кавун або головку капусти. Просить дітей руками зробити те ж саме – рух і дія підкріплюють те, що бачать очі і що названо словом.

Вихователь обережно вводить гру як метод екологічного виховання. В цьому віці сюжетна гра лише зароджується, вона ще не є провідною діяльністю,

тому для педагога стоїть задача відібрати для ігрових навчальних ситуацій прості і добре знайомі образи, ігрові дії і слова, через які буде виражено екологічний зміст. Краще всього для цієї мети підходять образи казок «Курочка Ряба», «Ріпка», «Колобок», «Вовк і семеро козенят».

В молодшій групі вихователь розповідає названі казки разом з ляльками. На наступних заняттях до дітей приходять вже знайомі герої: Дід з ріпкою, Коза-дереза, Колобок, але вони приводять нових героїв, з якими треба познайомити дітей. Така гра дозволяє малюкам пізнати дійсність, розвиває їх ігрові уміння, уяву, закріплює зміст казок.

Технології екологічного виховання молодших дошкільників включає такі компоненти:

- різноманітні цикли спостережень в повсякденному житті (за акваріумною рибкою, декоративною пташкою, ялинкою, квітами). Кожен із циклів включає 3-5 спостережень і дозволяє дітям отримати перші конкретні знання про ці об'єкти природи;

- щомісячні (протягом одного тижня) спостереження за погодними явищами, які супроводжуються повсякденним веденням календаря;

- участь в підгодівлі зимуючих птахів і спостереження за ними;

- пророщування цибулі взимку і створення календаря його росту;

- спільна діяльність вихователя з дітьми в кутку природи по догляду за кімнатними рослинами, акваріумом;

- розповідання і обігрування народних казок, розгляд ілюстрацій в книгах;

- проведення екологічних занять один раз в два тижні;

- проведення екологічних розваг.

Технології для дітей третього і четвертого року життя побудовані на одному і тому ж матеріалі і розрізняються лише об'ємом окремих заходів.

Екологічне виховання дітей середньої групи.

Дошкільники п'ятого року життя відрізняються від малюків фізичними і психічними можливостями і вони більше впевнені у своїх діях, володіють першими навичками самостійності, мають більш стійку увагу, краще розвинене

мислення, краще розуміють і відтворюють мову дорослого, проявляють вольові зусилля. Важливою особливістю цього періоду є становлення сюжетно-рольової гри, великий інтерес до неї. Саме тому вихователь може частіше використовувати її в еколого-педагогічній роботі, що забезпечить хороше засвоєння дітьми нового і швидке становлення їх самостійної ігрової діяльності.

Технологія екологічного виховання дітей середнього дошкільного віку має наступні структурні компоненти:

– цикли спостережень за об'єктами зони природи дитячого садка (акваріумними рибами, декоративною пташкою в клітці, морською свинкою, яка живе в кутку природи, ялинкою, осінніми квітами і весняними первоцвітами на ділянці). Кожен цикл включає 4-6 спостережень, дозволяє на сенсорній основі формувати конкретні уявлення дітей про об'єкти природи, з якими вони знаходяться в постійному контакті;

– щомісячні (по одному тижню) спостереження за сезонними явищами природи та введення паперової ляльки, одягаючи яку діти моделюють ступінь тепла і холоду в той чи інший період сезону і такі спостереження розвивають спостережливість дітей, привчають їх помічати зміни;

– спільна діяльність декількох дітей і вихователя в кутку природи, яка формує вміння спілкуватися з живими істотами, трудові навички по підтриманню необхідних умов життя для них, які розвивають моральні якості дітей, осмислене розуміння необхідності трудових операцій;

– годування птахів і спостереження за ними, що розвиває моральні якості дітей, їх готовність практично допомогти птахам; дошкільнята набувають уявлення про різноманіття птахів;

– «город на підвіконні» вирощування двох «дидактичних» цибулин в скляних посудинах (в різних умовах), щотижневі спостереження за ними. Це розвиває спостережливість за ними, їх здібності помічати зміни серед рослин, розуміння значення різних умов для їх росту;

– читання протягом всього навчального року коротких оповідань про тварин розглядання книг з ілюстраціями, проведення заняття в кінці року присвяченому цій тематиці;

– читання або розповідання казок «Червона Шапочка», «Лікар Айболить», розгляд ілюстрацій в книгах з наступним включенням головних персонажів в ігрову діяльність; використання ляльок допомагає знайомити дітей з екосистемами, з їх мешканцями, а з допомогою лікаря Айболита залучити дітей до розуміння цінності здоров'я (свого та інших живих істот);

– щотижневе проведення екологічних занять, на яких діти закріплюють і поглиблюють уявлення про природу, які одержали в повсякденному житті, або набувають нові. На заняттях вихователь широко використовує всі види ігрової діяльності, які полегшують засвоєння знань та ігрових навичок;

– проведення екологічних розваг, що сприяють позитивному емоційному ставленню до природи.

Діти середньої групи «віддаються» грі, вона їх захоплює, а тому вихователь особливо ретельно готується до занять, в які включає ігри-подорожі, діалоги з літературними персонажами, обігрування іграшок. Педагог заздалегідь продумує всі ігрові прийоми, способи підтримання уявної ситуації і виконує одну із ролей. Така детальна підготовка обернеться хорошою грою, високим емоційним тонусом дітей, надійним засвоєнням екологічних знань і набуття ігрових умінь.

Екологічне виховання дітей старшої групи.

Діти шостого року життя відрізняється ще більшими фізичними і психічними можливостями, ніж діти середньої групи. Вони оволодівають основними рухами, їх відносини з дорослими та однолітками стають складнішими і змістовнішими, в іграх вони відображають не лише дії з предметами, але і взаємовідносини між людьми. Вдосконалюються розумові здібності дітей: більш стійким, цілеспрямованим і диференційованим стає сприйняття, довільна пам'ять і увага, з'являється здібність аналізувати і узагальнювати, продовжує розвиватися образне мислення та інтенсивно

формується логічне. Діти краще розуміють мову дорослого, символічні позначення предметів і явищ; починають розмірковувати, робити умовисновки, передбачення. Все це дозволяє ускладнити зміст екологічного виховання.

Технологія еколого-педагогічної роботи з дітьми цього віку має і схожість, і відмінність від системи роботи в попередньому році. В повсякденному житті проводяться цикли спостережень за тваринами, які мешкають в куточку природи: осінню – за хом'яком, взимку – за пташкою, весною за рибками в акваріумі. Спостереження цих циклів містять не лише елементарну інформацію про те, що тварини їдять, яку мають будову, але і відображають їх взаємозв'язки з середовищем мешкання, морфофункціональну пристосованість до нього. Спеціальні спостереження присвячені тому, щоб виявити, які що бачать, чують риби, птахи, хом'як (як функціонують і яку пристосувальну роль у житті відіграють органи чуття), як пересуваються, доглядають за собою, як дихають, як реагують на різний корм, голосні звуки, різкі рухи, раптові предмети. Такі спостереження – не лише розуміння особливостей способу життя, поведінки тварин, але визначення того, як вихователь, діти повинні реагувати на їх стан, за якими ознаками помічати їх погане самопочуття, або ж як створити найбільш сприятливі умови для життя, тобто, як гуманно і бережно до них ставитися на основі розуміння їх життєдіяльності. Всі цикли спостережень об'єднують компоненти розумового і морального виховання: діти чуттєвим шляхом набувають конкретні знання, які забезпечують становлення правильного ставлення до живих істот.

Це ж саме відноситься до циклів спостережень, які проводяться в теплі періоди року, за рослинами, які ростуть на підвіконні, в горді (овочевими) і на ділянці ДНЗ(квітковими). Прослідковуються особливості взаємозв'язку рослин з умовами їх життя. Для більшої переконливості проводять елементарні дослідження (наприклад, цибулю вирощують трьома різними способами: при наявності всіх необхідних умов, в темноті, в холоді). Вихователь включає в цикли спостереження естетичного характеру: діти вчаться помічати красу рослин, яка проявляється лише в сприятливих умовах. Таким чином, вони починають

розуміти естетику живого з екологічних позицій: красива рослина – це здорова рослина, яка знаходиться в середовищі, що повністю відповідає її потребам.

Протягом всього навчального року один тиждень на місяць діти спостерігають за сезонними явищами природи. Велику роль в їх розумовому розвитку відіграє календар, де діти малюнками відображають рослинний і тваринний світ даного періоду даного сезону.

Щоденно, починаючи з жовтня місяця, по 2-3 дітей починають чергувати в куточку природи. Важливо, щоб вони чергували по три дні. За цей час вони починають усвідомлено відноситися до справи, набувають трудові навички, деяку самостійність.

Новою формою роботи є природоохоронні акції, в проведення яких включають дітей старшої групи: «Наша ялинка» (з початку грудня до середини січня), «Прикрасимо Землю квітами» (квітень-травень). Діти разом з дорослими залучаються до суспільно важливих подій, практично беруть участь в них (малюють плакати на захист ялинки, розвішують їх, вирощують квіткову розсаду і висаджують її на території ДНЗ і за її межами).

В грудні «бере початок» «Панорама добрих справ» – загальногрупове панно, в якому представлені всі хороші вчинки кожної дитини. Діти бачать на панно себе та інших (фотографії), починають усвідомлювати значення хорошого вчинку, для них стає важливою оцінка їх поведінки дорослими і дітьми – це початок формування почуття гідності, яке стимулює моральний розвиток особистості: «Панораму вихователь веде до кінця навчального року, а тому у дошкільників є час зрозуміти, осмислити, відреагувати на неї, усвідомлено змінити свою поведінку.»

Особливе значення набувають заняття – вихователь починає поглиблювати і узагальнювати з дітьми добре знайомий ім. матеріал. За попередній період дошкільники накопичили багато конкретних знань про овочі і фрукти, домашніх тварин, зимуючих птахів, сезонні явища природи – отже, у них можна сформувані узагальнені уявлення, провести з ними заняття поглиблено-пізнавального типу, за допомогою моделей та іншої наочності в природі.

Вихователю старшої групи слід звернути увагу на комплексні заняття, які включені в технологію: їх всебічне розвивальне значення, зміну видів діяльності.

Значення гри в цьому віці не зменшується: вихователь проводить заняття у формі подорожей, використовує іграшки-аналоги при розгляді картин, включає у різні заходи улюблені ігрові персонажі. Особливе значення має Лікар Айболить – він проводить профілактичні огляди дітей, рослин, тварин, дає рекомендації по збереженню здоров'я, по фізичному розвитку, оцінює роботу дітей про мешканців кутка природи.

Таким чином, технологія еколого-педагогічної роботи з дітьми старшої групи, базуючись на матеріалі попереднього віку, розвиває, ускладнює його, тобто є новою сходинкою в загальній системі екологічного виховання дошкільників – формування усвідомленого ставлення до природи, до взаємодії людини з нею.

Література:

1. Н. В. Лисенко. Практична екологія для дітей / Лисенко Н. В. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 1999. – 98 с.
2. Н. В. Лисенко. Теорія і практика екологічної освіти: педагог-дошкільник / Лисенко Н. В. – К. : Слово, 2009. – 398 с.
3. С. Н. Николаева. Методика экологического воспитания дошкольников / Николаева С. Н. – М. : Академия, 2001. – 182 с.
4. Н. Ф. Яришева. Екологічне виховання дошкільників / Яришева. Н. Ф. – К.: Грамота, 2001. – 55 с.

В статъе раскрываются общие подходы к созданию эколого-педагогических технологий в разных возрастных группах дошкольного учебного заведения.

Ключевые слова: эколого-педагогические технологии, экологическое воспитание, экологические занятия, циклы наблюдений.